

تأثیر اصل حریم زنان بر معماری خانه‌های ایرانی بر اساس آموزه‌های اسلامی

حامد حیاتی^{*}
احمد امین پور^{**}
رامین مدنی^{***}

چکیده

هدف این پژوهش، تبیین مفهوم اصل حریم و حریم زنان بر اساس آموزه‌های اسلامی، و تطبیق شاخصه‌های حریمت-ساز در خانه‌ی سنتی آل بس بر اساس آموزه‌های اسلامی می‌باشد. زنان به واسطه سرشت خاص خود، ویژگی‌ها و نیازهای خاص خود را دارند. توجه به زن در ارتباط با شکل‌گیری فضاهای معماری گذشته تاکنون دارای اهمیت فراوان است. آموزه‌های اسلامی بر اصل حریمت و رعایت آن در خانه، تأکید ویژه‌ای داشته است. تجلی عینی این موضوع در معماری خانه با تعریف و تحلیل خانه‌های سنتی قابل بررسی و مطالعه است. معماران سنتی ایران حریمت را به عنوان اصلی اساسی در ساخت بناها به ویژه مسکن، رعایت نموده‌اند. بنابراین این سوال مطرح می‌گردد که آیات و روایات اسلامی چگونه بر ایجاد اصل حریمت برای زنان در خانه تأکید دارند و نمود اصل حریمت و تطبیق آن با آیات و روایات اسلامی در فضاهای خانه چگونه است؟ در جهت پاسخ به سوال مزبور، تحقیق حاضر بر روی خانه‌های سنتی به عنوان نمونه موردی، متمرکز گردیده است. روش تحقیق در این پژوهش، روش توصیفی - تحلیلی است، به گونه‌ای که با بررسی آیات و روایات می‌توان استنباط نمود که اصل حریمت در کالبد بنا به صورت دیداری تجلی می‌یابد و از طریق سلسله‌مراتب و درون‌گرایی ایجاد می‌شود. این اصول منطبق بر آیات قرآن و روایات اسلامی می‌باشند. معماران در گذشته با استفاده از این راهکارها، حریمت در بنا را نه تنها برای زنان بلکه برای همه اهل خانه نیز تأمین می‌کرده‌اند.

کلید واژگان: حریم زنان، معماری، خانه‌های ایرانی، آموزه‌های اسلامی.

* مدرس گروه معماری، واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران. (نویسنده مسول، ایمیل: Hamedhayaty@yahoo.com).

** استادیار گروه معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اصفهان، اصفهان، ایران.

*** استادیار گروه معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اصفهان، اصفهان، ایران.

این مقاله برگرفته از پایان‌نامه‌ی دوره دکتری تخصصی معماری آقای حامد حیاتی از دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه هنر اصفهان با عنوان "بارشناسی راهبردهای طراحی مسکن بر اساس آموزه‌های اسلامی" می‌باشد.

مقدمه

خانه خالص ترین، آرمانی ترین و محتواگرترین موضوع معماری است. لذا اصالت دادن به موضوع مفاهیم و تعاریف معنایی مندرج در بطن اصول و ایده های اسلامی از جمله حریم زنانه یکی از ضرورت های اساسی در تحقیق به شمار می آید (ایرانمنش، ۱۳۷۶: ۵۷). مسئله حریم و حجاب و صیانت از محرمیت زنان یکی از اصول مهم معماری ایرانی در خلق فضای معماری بوده است. محرمیت را می توان یکی از اصولی ترین ویژگی های معماری اسلامی دانست. خانه که خصوصی ترین مکان برای فرد به شمار می آید؛ از اصلی ترین مکان هایی است که رعایت محرمیت و حریم خصوصی در آن ضروری است. به جهت تأثیر پررنگ حضور زنان در خانه و تدوین فضای الگو مدار خانه های سنتی ایران، پرداختن به مقوله ی زن، حریم زنانه، محرمیت و حرم در خانه دوچندان می شود. معماری ایرانی که پیرو آموزه های اسلامی است؛ این اصول را در تجلی معماری، مورد استفاده قرار داده است. بدین ترتیب حریم و محرمیت از جمله اصولی هستند که در خانه های سنتی رعایت می شدند. برای رعایت قانون الهی و ایجاد امنیت زنان به لحاظ محرمیت و حجاب، بنا به گونه ای ساخته می شد که هیچ غریبه ای نمی توانست تا قلب آنرا رویت کند. زن در دروناندرونی یک بنا، دارای امنیت خاطر بود و وجود محرمیت و حریم بین محرم و نامحرم با طراحی ویژه معماری کاملاً قابل تعریف و لمس بود (علی آبادی، ۱۳۸۰: ۳۴). معمار سنتی با پوشاندن دید و ایجاد حریم در خانه، محرمیت برای ساکنین ایجاد می نماید و با تفکیک بیرون و درون و همچنین انحراف دید در ورودی و نوع ورود از هشتی به دالان و به خانه و متفاوت کردن صدای کوبه در برای زنان و مردان حجاب و محرمیت خلق می کند (محمودی و نیک مقدم، ۱۳۸۶). بررسی خانه های سنتی که اصل محرمیت در آنها به خوبی رعایت شده است می تواند راه گشای معماران در به کارگیری و بازشناسی این اصل در معماری مسکن باشد. از این رو، هدف این پژوهش، روشن ساختن مفهوم اصل محرمیت و اشاره به آیات و روایات اسلامی مربوط به آن، و بررسی شاخصه های محرمیت ساز در خانه های سنتی بر اساس آموزه های اسلامی می باشد.

روش

طرح پژوهش، جامعه آماری و روش نمونه گیری: روش پژوهش حاضر توصیفی - تحلیلی است. در بخش توصیفی، اطلاعات از طریق اسنادی و کتابخانه ای بدست آمده است. از این رو کلیه کتب مرتبط به عنوان موقعیت های بررسی موضع جامعه محسوب می شدند و از بین آنها نمونه هایی جهت بررسی موضوع انتخاب شد. در راستای دست یابی به هدف پژوهش و هم چنین برای تبیین مفهوم محرمیت در معماری، جامعه آماری به صورت تحلیل سازماندهی انتظام فضایی خانه ی سنتی ایرانی معرفی شده است؛ چرا که معماری های به جا مانده از خانه های سنتی ایرانی بیشترین تأثیر و تأثر را برای ایجاد محرمیت از گروه زنان داشته اند و حضور زنان در جامعه سنتی گذشته در خانه ها مشهودتر است.

روش اجرا

در انجام پژوهش حاضر، در بخش توصیفی، اطلاعات از طریق اسنادی و کتابخانه ای بدست آمده است. در بخش تحلیل نیز با استفاده از مشاهدات میدانی ضمن آشکار ساختن اهمیت مفاهیم محرمیت در معماری چگونگی تجلی این اصل در خانه های سنتی به عنوان نمونه موردی مورد دقت قرار گرفته، سپس در پایان راهبردهایی در جهت به کارگیری عملی این گونه مفاهیم ارائه داده خواهد شد.

مفهوم حریم خصوصی

«حریم» در لغت عرب از ریشه «ح_ر_م» بوده و به دو صورت استعمال شده است: به صورت مفرد: در این صورت به معنای شریک (فیروز آبادی، ۱۴۱۲: ۲۵۳)، دوست و هم‌چنین به معنای چیزی است که مس آن حرام باشد و نباید به آن نزدیک شد (فراهیدی، ۱۴۰۹: ۱۷۸). و به صورت مرکب: در این صورت گاه به مال و گاه به انسان اضافه می‌شود. در صورتی که به مال اضافه شود، به معنای «اطراف و پیرامون» است همانند «حریم خانه» که به زمین اطراف آن گفته می‌شود که برای استفاده کامل از خانه بدان نیاز است؛ و در صورتی که به انسان اضافه شود به معنای چیزی است که باید از آن دفاع کرد و به خاطر آن جنگید (ابن منظور، ۱۴۱۴: ۱۶۸). دهخدا (۱۳۳۸) «چیزی که آن را حمایت کنند و جنگ کنند بر آن» را حریم دانسته است (دهخدا، ۱۳۳۸: ۴۶۳). حریم در فقه نیز به معنای منع است؛ یعنی چیزی که نزدیک شدن به آن برای غیر صاحبش ممنوع است (صدر، ۱۴۱۷: ۲۸۵). بنابراین می‌توان حریم را محدوده‌ی ممنوعه‌ای دانست که ورود به آن، واکنش شخص را به دنبال دارد.

برای واژه خصوصی در زبان عرب از واژه «الخاصه» استفاده می‌شود که به معنای «ویژه» و «اختصاصی» است (طریحی، ۱۴۱۶: ۳۲۱). جلسه خصوصی، به جلساتی گفته می‌شود که غیر از اعضای تشکیل دهنده آن کسی دیگر در آن حضور ندارد و مقابل آن جلسه عمومی گفته می‌شود (دهخدا، ۱۳۳۸: ۵۲۳). بنابراین می‌توان گفت «خصوصی بودن» به معنای «به کسی مربوط نبودن» است. برای بیان مفهوم حق حریم خصوصی، از تعبیر حق خلوت نیز استفاده شده است. خلوت در لغت فارسی به معنای تنهایی گزیدن، انزوا، تنها نشستن، جای خالی از اغیار و جای آسایش آمده است (معین، ۱۳۲۴: ۲۳۹). خلوت را جایی می‌دانند که در آن، جز نزدیکان و محرمان کس دیگری را حق حضور نیست (دهخدا، ۱۳۳۸: ۵۳۶).

تعریف حریم خصوصی

برخی حقوق‌دانان با شناسایی عناصر محرمانه بودن، ناشناس بودن و تنهایی به عنوان ارکان حریم خصوصی، معتقدند «حریم خصوصی قلمروای از زندگی یک فرد است که آن فرد نوعاً و عرفاً یا با اعلان قبلی انتظار دارد دیگران بدون رضایت وی به اطلاعات راجع به آن قلمرو دسترسی نداشته باشند» (انصاری باقر، ۱۳۸۶: ۳۴). در این تعریف واژه قلمرو، ممکن است ویژگی‌ها و مختصات فردی رفتاری یا روحی اشخاص را شامل نشود؛ به عبارت دیگر تعریف ایشان اگرچه مختصر است لکن جامع تمامی افراد و مضادین نیست. از نظر نگارنده حریم خصوصی عبارت است از قلمرو و محدوده‌ای از اعمال و ویژگی‌های هر شخص که برای عموم آشکار نبوده و در وهله نخست به فرد معینی اختصاص دارد و وی نیز تمایل به افشاء آن ندارد. اشخاص هیچ‌گونه ورود و نظارت دیگران بر این فضا را بر نمی‌تابند و نسبت به ورود غیر واکنش نشان می‌دهند.

حریم خصوصی براساس آیات قرآن و احادیث اسلامی

نکته اصلی مرتبط با اصل حریمیت فضایی کنترل تعاملات اجتماعی مابین مردان و زنان است. خداوند در قرآن از زنان و مردان می‌خواهد حتی در داخل منزل خویش نیز در مواردی نظیر نحوه برقراری ارتباط و پوشش، حجب و حیا را مورد توجه قرار دهند (مرتضی، ۱۳۸۷). قانون اسلامی ملزم دانسته که «روابط

احساسی و عاطفی باید در چارچوب هسته خانواده به منظور تحکیم زندگی خانوادگی، کاهش تنش های اجتماعی و جلوگیری از هرگونه بی نظمی و بزهکاری اجتماعی متمرکز و نهادینه شود (معماریان، ۱۳۷۳: ۱۸۸). یعنی "خانه، حرم خانواده است و قلمرو حکم رایی زن که مرد در آن قلمرو میهمانی بیش نیست. بنابراین، خانه اسلامی به روی دنیای خارج بسته است- و بدین گونه زندگانی خانوادگی از حیات مشترک اجتماعی جدا و سوا گشته- و فقط بالای آن به سوی آسمان باز است که آسمان از آن طریق، در پایین، در چشمه آب حیاط، انعکاس می یابد" (بلخاری، ۱۳۸۸: ۳۹۸). در این راستا قرآن کریم به اذن دخول پیش از ورود به خانه تأکید داشته اند. و در آیات ۲۷ - ۲۹ سوره نور چنین آمده: ای اهل ایمان هرگز به هیچ خانه ای مگر خانه های خودتان تا با صاحبش انس ندارید وارد نشوید و چون رخصت یافته و داخل شوید، نخست سلام کنید. رسول خدا (ص) نیز مردان را از حضور پنهانی حتی به خانه خود بر حذر داشته و به آنها توصیه می کند پیش از ورود ۳ بار رخصت بگیرند و با اذن صاحبخانه وارد شوند (مرتضی، ۱۳۸۷). با توجه به مباحث فوق می توان گفت که فضای عمومی غالباً برای زنان مسلمان ناامن تشخیص داده می شود و آنها باید تا حد امکان از حضور در آن پرهیز کنند. در این راستا، شکل خانه اسلامی نیز باید به نحوی سازماندهی گردد که این روابط را مابین زنان و مردان، خارج از پیوندهای نزدیک خویشاوندی، به حداقل ممکن برساند (امین پور، مدنی و حیاتی، ۱۳۹۴: ۵۵).

برخلاف استدلال های برخی از نویسندگان فمینیست، کسانی که ادعا می کنند که شهرها در طول تاریخ بدون هیچ گونه ارجاعی به نقش زنان ساخته شده اند (مدنی پور، ۱۳۷۳)، نتیجه منطقی مفهوم محرمیت، به دلیل تأکید بر ساخت خانه از طریق ایجاد حایل های کالبدی و سلسله مراتب فضایی در راستای پوشش زنان از دید بصری بیگانگان (ناظرین)، برجسته شدن نقش و شخصیت زنان در ساخت شهر و خانه اسلامی می باشد.

قرآن کریم و احادیث اهل بیت (علیهم السلام) الگوهای رفتاری را در مورد رعایت حریم دیگران، نظیر شیوه اعلان حضور برای ساکنان خانه و دیگران، تشریح نموده است، که در ادامه به برخی از آنها به همراه بیان تفسیر و احادیث مربوطه پرداخته می شود.

سوره احزاب آیه ۵۳

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ إِلَى طَعَامٍ غَيْرَ نَظِيرِهَا وَإِنَّهَا وَلَكِنْ إِذَا دُعِيتُمْ فَادْخُلُوا فَإِذَا طَعِمْتُمْ فَانْتَشِرُوا وَلَا مُسْتَنْسِفِينَ لِحَدِيثٍ إِنْ ذَلِكَ كَانَ يُؤْذَى النَّبِيَّ فَيَسْتَحِي مِنْكُمْ وَاللَّهُ لَا يَسْتَحِي مِنَ الْحَقِّ وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ ذَلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ وَمَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُؤْذُوا رَسُولَ اللَّهِ وَلَا أَنْ تُنْكِرُوا أَوْجَاهَهُ مِنْ بَعْدِهِ أَبَدًا إِنَّ ذَلِكَ كَانَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمًا.

«ای کسانی که ایمان آورده اید! به خانه پیامبر وارد نشوید مگر آن که به شما اجازه داده شود برای خوردن غذا، (به شرط آن که قبل از موعد نیاید) و در انتظار وقت غذا نباشید؛ ولی هرگاه دعوت شدید پس داخل شوید، و وقتی غذا خوردید پراکنده شوید، و (بعد از خوردن غذا) به گفتگو نپردازید؛ همانا این (گفتگوهای پس از غذا) پیامبر را آزار می دهد، اما او از شما شرم می کند (و چیزی نمی گوید) ولی خداوند از (گفتن) حق شرم ندارد. و هرگاه از همسران پیامبر چیزی از وسایل زندگی (به عنوان عاریت) خواستید از پشت پرده بخواهید؛ این رفتار برای دل های شما و دل های آنان به پاکی و پاکدامنی است و

شما حق ندارید که رسول خدا را آزار دهید و با همسران او پس از رحلتش ازدواج کنید که این کار نزد خداوند (گناهی) بزرگ است».

اینکه خدای عز و جل فرموده: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ» سبب نزولش این بود که چون رسول خدا (صلی الله علیه وآله وسلم) با زینب دختر جحش ازدواج کرد، و او را دوست می داشت، پس ولیمه ای درست کرد و اصحابش را به آن ولیمه دعوت کرد، و اصحاب بعد از خوردن غذا دوست می داشتند بنشینند، و با هم گفتگو کنند، و آن جناب دلش می خواست میهمانان خانه را برای او و همسرش خلوت کنند، پس خدای عز و جل این آیه را فرستاد که: ای کسانی که ایمان آورده اید! داخل خانه های رسول نشوید، مگر بعد از آنکه به شما اجازه داده شود، چون قبلاً بدون اجازه هم داخل می شدند، و این آیه این کار را منع کرد، و نیز گفتگو کردن با همسران آن جناب را بدون پرده و حائل منع نمود (طباطبایی: ۱۴۱۷ق، ۵۱۵).

امام صادق (علیه السلام) در روایت نواهی فرمود: پیامبر (صلی الله علیه و اله) از سرک کشیدن به خانه همسایه نهی کرده و فرموده است: کسی که عمداً به محل حیا و حریم مرد مسلمانی یا غیر اهل خود نگاه کند، خداوند او را همراه منافقان محشور می نماید (صدوق، ۱۴۰۲ ق، جلد ۴: ۱۳).

از امام صادق (علیه السلام) روایت شده است: سه چیز موجب آسایش انسان با ایمان است. از جمله خانه ی وسیعی که حریم، و عیوب او را از دید مردم پپوشاند ... (کلینی، ۱۴۰۲ ق، جلد ۵، ص ۳۲۸، حدیث ۶). از حضرت زهرا (سلام الله علیها) روایت شده است که بهترین چیز برای زن آن است که مرد نامحرمی را نبیند، و مرد نامحرم او را نبیند (نوری، ۱۳۱۹ ق، جلد ۱۴: ۲۸۹).

سوره نور آیه ۲۷ و ۲۸

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَيْهَا ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تُدْعَرُونَ. فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فِيهَا أَحَدًا فَلَا تَدْخُلُوهَا حَتَّى يُؤْذَنَ لَكُمْ وَإِنْ قِيلَ لَكُمْ ارْجِعُوا فَارْجِعُوا هُوَ أَزْكَى لَكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ.

«ای کسانی که ایمان آورده اید! به خانه هایی که منزل شما نیست پیش از آنکه اجازه بگیرید و بر اهل آن سلام کنید، وارد نشوید. این دستور به نفع شماست شاید پند گیرید. پس اگر کسی را در خانه نیافتید، وارد آنجا نشوید تا آنکه (به نحوی) به شما اجازه ی ورود داده شود و اگر به شما گفته شد که برگردید، برگردید (و ناراحت نشوید) این برای پاک ماندن شما بهتر است و خداوند به عملکرد شما آگاه است.» موضوع این آیه این است که بدون اذن به خانه مردم وارد نشوید. در این آیات بخشی از آداب معاشرت و دستورهای اجتماعی اسلام که ارتباط نزدیکی با مسائل مربوط به حفظ عفت عمومی دارد بیان شده است، و آن طرز ورود به خانه های مردم و چگونگی اجازه ورود گرفتن است (مکارم، ۱۳۷۴، جلد ۱۴: ۴۲۸).

نخست اینکه استیناس مقابل استیحاش است؛ زیرا کسی که در خانه دیگری را می زند، نمی داند که به او اجازه خواهند داد یا نه. لذا هراسناک است که به او اذن ورود داده نشود و وقتی به او اجازه ورود داده می شود، آرام می گیرد. دوم اینکه استیناس از «آنس الشی» گرفته شده، یعنی آن را آشکارا دید. ابویوب انصاری می گوید: به رسول خدا عرض کردم استیناس چیست؟ حضرت فرمودند: هنگامی که انسان می خواهد به خانه ای وارد شود به ذکر خدا مشغول می شود، صدایش را به سبحان الله و حمد و تکبیر بلند می کند و سرفه ای می کند تا به این روش از اهل خانه اذن بگیرد. ملاک حکم مذکور در مناسبات

خانوادگی، چنانچه هر یک از اعضای خانواده دارای اتاق اختصاصی یا فضای اختصاصی باشد، قابل تعمیم است؛ یعنی ورود دیگر اعضا باید با سلام و انس باشد (طبرسی، ۱۳۷۷ ق، جلد ۲: ۶۱۳).

علامه طباطبایی^(ره) در تفسیر این آیات می فرماید: سیاق این آیات و جلوگیری ها، برای این است که به اسرار داخلی مردم نظر نیندازد (طباطبایی، ۱۴۱۷ ق، جلد ۱۵: ۱۵۴) و همچنین می فرماید استیناس و اجازه گرفتن برای داخل شدن خانه به وسیله نام خدا بردن و یا الله گفتن، و امثال آن (مانند زنگ زدن و کوبه در کوبیدن)، برای آن است تا صاحب خانه بفهمد که شخصی می خواهد وارد شود، و خود را برای او آماده کند. چه بسا می شود که صاحب خانه در حالی قرار دارد که نمی خواهد کسی او را به آن حال ببیند و از وضعی که دارد با خبر شود. از اینجا معلوم می شود که مصلحت این حکم، حفظ احترام ایمان است (طباطبایی، ۱۴۱۷ ق، جلد ۱۵: ۱۵۳).

منظور از بیوت غیر مسکونه در آیه ۲۹ چیست؟ در پاسخ این سؤال در میان مفسران گفتگو است، بعضی گفته اند: منظور ساختمانهایی است که شخص خاصی در آن ساکن نیست، بلکه جنبه عمومی و همگانی دارد، مانند کاروانسراها، مهمانخانه ها، و همچنین حمامها و مانند آن. این احتمال نیز وجود دارد که منظور خانه هایی باشد که ساکن ندارد و انسان متاع خود را در آنجا به امانت گذارده، و هنگام گذاردن رضایت ضمنی صاحب منزل را برای سرکشی یا برداشتن متاع گرفته است (مکارم، ۱۳۷۴، جلد ۱۴: ۴۳۳).

جمله «و الله يعلم ما تبدون و ما تکتمون: و خدا آنچه را آشکار می کنید و پنهان می دارید می داند» اشاره به این است که گاه بعضی از افراد از این استثناء سوء استفاده کرده و به بهانه این حکم وارد خانه های غیر مسکونی می شوند تا کشف اسراری کنند، و یا در خانه های مسکونی به این بهانه که نمی دانستیم مسکونی است ورود کنند، اما خدا از همه این امور آگاه است و سوء استفاده کنندگان را بخوبی می شناسد. بی شک وجود انسان دارای دو بعد است: بعد فردی و بعد اجتماعی؛ و به همین دلیل دارای دو نوع زندگی است، زندگی خصوصی و عمومی که هر کدام برای خود ویژگی هایی دارد و آداب و مقرراتی.

انسان ناچار است در محیط اجتماع قیود زیادی را از نظر لباس و طرز حرکت و رفت و آمد تحمل کند، ولی پیدا است که ادامه این وضع در تمام مدت شبانه روز خسته کننده و درد سر آفرین است. او می خواهد مدتی از شبانه روز را آزاد باشد، قید و بندها را دور کند به استراحت پردازد، با خانواده و فرزندان خود به گفتگوهای خصوصی بنشیند و تا آنجا که ممکن است از این آزادی بهره گیرد، و به همین دلیل به خانه خصوصی خود پناه می برد و با بستن درها به روی دیگران زندگی خویش را موقتا از جامعه جدا می سازد و همراه آن از انبوه قیودی که ناچار بود در محیط اجتماع بر خود تحمیل کند آزاد می شود. حال باید در این محیط آزاد با این فلسفه روشن، امنیت کافی وجود داشته باشد، اگر بنا باشد هر کس سر زده وارد این محیط گردد و به حریم امن آن تجاوز کند دیگر آن آزادی و استراحت و آرامش وجود نخواهد داشت و مبدل به محیط کوچه و بازار می شود. به همین دلیل همیشه در میان انسانها مقررات ویژه ای در این زمینه بوده است، و در تمام قوانین دنیا وارد شدن به خانه اشخاص بدون اجازه آنها ممنوع است و مجازات دارد، در اسلام نیز در این زمینه دستور بسیار مؤکد داده شده و آداب و ریزه کاریهایی در این زمینه وجود دارد که کمتر نظیر آن دیده می شود (مکارم، ۱۳۷۴، جلد ۱۴: ۴۳۰).

طبق فرمایش امام رضا (علیه السلام) ورود به حریم خصوصی دیگران به شرط اعلان و اطلاع دادن به اهل منزل مانع و اشکال شرعی و اخلاقی ندارد. به علاوه بر طبق روایت نبوی، صدای کوبه درب بهشت، صدای

دلنواز «یاعلی» است (صدوق، ۱۴۰۲، جلد ۱: ۱۶۴).

پیامبر اسلام در اتاق، کنار یکی از همسرانش نشسته بودند که متوجه شدند شخصی از شکاف درب خانه به اندرون نگاه می‌کند. حضرت فرمودند: ای خبیث! اگر به تو نزدیک بودم، چشمانت را در می‌آوردم (عاملی، ۱۴۰۹، جلد ۲۹: ۶۸).

امام خمینی (قدس سره) چنین فتوا داده‌اند: «دید زدن به خانه مردم و نگاه به نامحرم گناه است و صاحبخانه حق دارد سنگ یا چیزی به سوی نگاه کننده پرتاب کند و ضمانی هم بر او نیست. حتی اگر به درون خانه‌های دور با ابزاری مثل دوربین قوی بنگرد، مثل آن است که از نزدیک نگاه کند. نگاه به درون خانه دیگران از طریق نصب آینه نیز همین حکم را دارد» (امام خمینی، ۱۳۸۴، جلد ۱: ۴۹۳).

رسول خدا (صلی الله علیه و اله) هرگاه می‌خواست وارد منزلی شود، برای اجازه گرفتن، روبروی درب خانه نمی‌ایستاد؛ بلکه سمت راست یا چپ می‌ایستاد تا هنگام باز شدن درب، نگاه مبارکشان به داخل خانه نیفتد. رسول گرامی اسلام هرگاه می‌خواستند وارد خانه کسی بشوند، پشت درب می‌ایستادند و می‌فرمودند: «السلامُ عَلَیْكُمْمِیَا أَهْلَ بَیْتٍ»؛ اگر افراد اجازه می‌دادند، وارد می‌شدند و اگر صدایی نمی‌آمد، تا سه مرتبه تکرار می‌کردند. ایشان این روش را حتی در ورود به خانه حضرت زهرا اطهر (سلام الله علیها) نیز اجرا می‌کردند (صدوق، ۱۴۰۲، جلد ۲۹: ۷۵).

سوره بقره آیه ۱۸۹

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَهْلِ قُلْ هِيَ مَوْقِيتٌ لِلنَّاسِ وَالْحَجَّوْ لَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا
وَ لَكِنَّ الْبِرَّ مِنْ اتَّقَى وَ اتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا وَ اتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ.

«در باره هلالهای ماه از تو سؤال می‌کنند، بگو: آنها، بیان اوقات (و تقویم طبیعی) برای (نظام زندگی) مردم و (تعیین وقت) حج است. و (آن چنان که در جاهلیت مرسوم بود که به هنگام حج، که جامه احرام می‌پوشیدند، از در خانه وارد نمی‌شدند، و از عقب پشت خانه وارد می‌شدند، نکنید!) کار نیک، آن نیست که از پشت خانه‌ها وارد شوید، بلکه نیکی این است که پرهیزگار باشید! و از در خانه‌ها وارد شوید و تقوا پیشه کنید، تا رستگار گردید.»

بسیاری از مفسران گفته‌اند: در زمان جاهلیت هنگامی که اعراب لباس احرام به تن می‌کردند، از راه معمولی و در خانه، به خانه خود وارد نمی‌شدند و معتقد بودند این کار برای مُحرم ممنوع است به همین دلیل در پشت خانه شکافی می‌زدند و هنگام احرام فقط از آن وارد می‌شدند! آنها معتقد بودند که این عمل یک کار نیک است چون ترک عادت است و احرام که مجموعه‌ای از ترک عادات است باید با این ترک عادت تکمیل شود! قرآن صریحا می‌گوید: نیکی در تقواست، نه در این عادات و رسوم خرافی، و بلافاصله دستور می‌دهد که حتماً از همان طریق عادی به خانه‌ها وارد شوید و از این عادات خرافی دست بردارید! (طباطبایی، ۱۴۱۷، جلد ۲: ۵۵ و ۵۶، مکارم، ۱۳۷۴، جلد ۱۰: ۲). جمله «لیس البر...» ممکن است اشاره به نکته لطیف دیگری نیز باشد که سؤال شما از اهله ماه به جای سؤال از معارف دینی همانند عمل کسی است که راه اصلی خانه را گذاشته و از سوراخی که پشت دیوار خانه زده، وارد می‌شود؛ چه کار نازیبائی! (مکارم، ۱۳۷۴، جلد ۲: ۱۴).

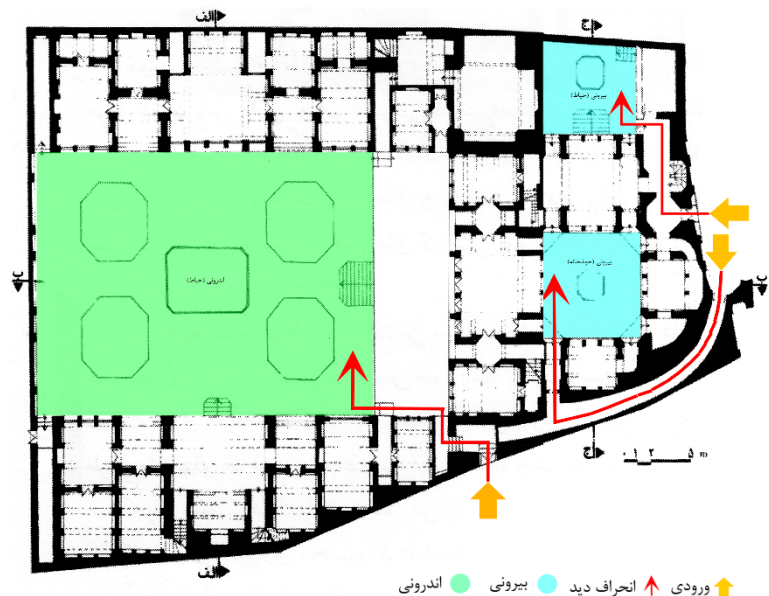
امام صادق (علیه السلام) فرمودند: مراد از آیه شریفه آن است که برای هر کاری از راهش وارد شوید (بحرانی، ۱۴۱۶، جلد ۱: ۱۹۰).

چگونگی تجلی مفهوم حریم زنان در معماری خانه های ایرانی

حریم زنانه جایی است که حرمت زن در آن پاس داشته می شود. از اینروست که تجاوز به حریم، تجاوز به تمامیت هویت و حیثیت اوست. خانه «حریم فرهنگی» است که فرد را از دیگری جدا می کند و در عین حال زندگی و همزیستی او با دیگران را ممکن می سازد. مفاهیم حریم و فردیت، مفاهیم فرهنگی هستند که از فرهنگی به فرهنگ دیگر تفاوت می کنند. در جوامعی که فردگرایی در آن رشد یافته تر است و ارزش های فردگرایانه در آن غلبه دارد، مقوله حریم خصوصی هم در معنای مکانی و هم در معنای اجتماعی آن یکی از مفاهیم کلیدی حیات اجتماعی است. در اینگونه فرهنگ ها معماری خانه به گونه ای است که زنان بتوانند در درون خانه حریم خصوصی خود را داشته باشند. در فرهنگ ایرانی، خانه محلی برای تجلی بخشیدن به ارزش های سنتی دینی و حفظ خانواده است. از اینرو مفاهیم خانه و خانواده آهنگ زبان شناسانه مشترک و معانی نزدیک به هم دارند. در فرهنگ سنتی ایرانی خانه باید حریم اندرونی و بیرونی داشته باشد تا بیگانه چشمش به ناموس خانه نیفتد. اما در این فرهنگ، مرزی میان محرمان ساکن خانه وجود ندارد (طوفان، ۱۳۹۰: ۱۲۷).

تجلی حریم در عناصر ورودی خانه های سنتی

یکی از مهم ترین کارکردهای هر فضای ورودی، تأمین ارتباط بین فضای درونی با فضای بیرونی یک بنا یا مجموعه است، زیرا ورود و خروج به هر بنای محصور و بسته تنها از طریق ورودی امکان پذیر است. بنابراین فضای ورودی از لحاظ ماهیت کارکردی، فضایی ارتباطی به شمار می آید. علاوه بر این، فضای ورودی یک فضای رابط و اتصال دهنده نیز هست، زیرا بسیاری از بناها به خصوص خانه های قدیمی درون گرای واقع در بافت های پیوسته از لحاظ کالبدی، کارکردی و بصری غالباً تنها از طریق فضای ورودی با معبر یا سایر فضاهای عمومی، پیوند و ترکیبی فعال می یافته اند. خانه در بافت های شهری پیوسته، متراکم و درون گرای ایران فضایی خصوصی برای زندگی خانوادگی است که معمولاً اصل حریم در طراحی و احداث آن رعایت می شد تا افراد خانواده از دید اشخاص نامحرم محفوظ باشند. همان طور که در پلان خانه آل یاسین مشاهده می شود فضای ورودی در خانه های سنتی به تبعیت از اهداف مذهبی و اجتماعی به صورتی طراحی شده که افراد به صورت ناگهانی و یک مرتبه وارد فضای خانه نشوند و هم چنین از فضای ورودی از درگاه یا هشتی ورودی به فضاهای داخلی خانه دید مستقیم وجود نداشته باشد. به همین دلیل جهت طراحی فضای ورودی در عموم خانه های درون گرا به شکلی بود که مسیر حرکت در امتداد محوری غیر مستقیم شکل می گرفت و عموماً در یکی از گوشه های حیاط یا نزدیک به آن به فضای درون مرتبط می شد. در بسیاری از خانه هایی مانند خانه آل یس که از دو بخش اندرونی و بیرونی تشکیل شده اند معمولاً هشتی ورودی دو راه جداگانه منعش، و به هر کدام از آن ها منتهی می شود. در بعضی از خانه ها، بخش اندرونی، از کوچه دری جداگانه داشت (منصوری، ۱۳۸۹: ۴۵).

شکل ۱- خانه آل یس کاشان، ورودی غیر مستقیم به صورت مارپیچ و گذر از فضای پیشخوان، در ورودی، هشتی و دالان (مأخذ: نگارنده)

شاردن که در دوره صفویه چند سال در ایران اقامت داشت درباره این موضوع چنین گفته است: «درب خانه کوچک است به طوری که نمی توان حدس زد که در پس آن خانه ای بدین بزرگی و زیبایی باشد» (ابوضیا و قزلباش، ۱۳۶۴: ۱۷۰). در معماری خانه های سنتی درهای ورودی منازل بسیار کوچک اند و در بدنه دیوارهای مشرف به کوچه ها غالباً پنجره ای برای عدم دید از خارج به داخل دیده نمی شود. این درها تنها چیزی است که در شهرها به چشم می خورد و باعث تعجب نیست که غریبه ای برای اولین بار به یک شهر در ایران قدم می گذارد راه را گم می کند زیرا نمایی وجود ندارد» (ناری قمی، ۱۳۸۹: ۷۵). در خانه های سنتی برای حفظ حریمیت ساکنان، مسیر فضای ورودی را به صورت پیچ در پیچ و غیر مستقیم طراحی کرده اند به نحوی که از جلوی در گاه یا هشتی نمی توان فضاهای داخلی را مشاهده کرد. این هدف بیشتر در طراحی فضای ورودی خانه های درون گرا در نظر گرفته می شد. ایجاد ارتباط بین یک فضای محصور با محیط پیرامون آن باید تابع ملاحظات کارکردی - اجتماعی متعددی باشد. در وهله ی نخست باید به خصوصیات کارکردی یک بنا به ویژه سلسله مراتب حریمت آن توجه شود (سلطانزاده، ۱۳۸۴: ۱۶).

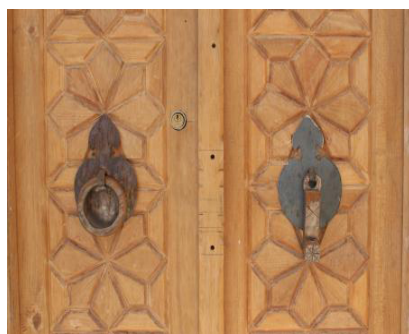
چگونگی ارتباط بین هر کدام از فضاهای عمومی، نیمه عمومی، نیمه خصوصی و خصوصی با محیط مجاورشان باید به نحو معینی باشد تا فعالیت ها، درون فضا به خوبی صورت پذیرد، به عبارت دیگر برای هر نوع فضای ورودی با توجه به هدف طراحی و ترکیب آن، نوعی نظارت در نظر گرفته می شد. ورودی خانه های سنتی را می توان مهم ترین عامل در نظارت دانست در عمومی ترین و ساده ترین شکل با بسته شدن در ورودی، ارتباط قطع می شود و سپس در هر زمان که مالکان یا استفاده کنندگان از فضا اراده نمایند، این ارتباط را به صورت دلخواه (در زمان های مختلف و برای افراد گوناگون) می توانند ایجاد کنند. وجود دو نوع وسیله آگاه کننده: کوبه و حلقه، در روی درهای ورودی برای مردان و زنان، هم چنین وجود ورودی های جداگانه برای بخش بیرونی و اندرونی در برخی از خانه ها؛ نمونه هایی از شیوه های مربوط به کنترل ارتباط است. نظارت بر ارتباط،

با روش های گوناگونی صورت می گرفته است، یکی دیگر از این روش ها، نحوه طراحی فضای ورودی به گونه ای است که هدف یا هدف های لازم را در چگونگی ایجاد ارتباط بین یک فضا با فضاهای پیرامون تأمین نماید. همان گونه که در قبل هم اشاره گردید در خانه ها به دلیل این که نمی خواستند شخص نامحرم از جلوی فضای ورودی به داخل خانه دید داشته باشد و نیز برای تأمین حداکثر محرمیت و در برخی از شهرها و دوره ها برای تأمین حداکثر محرمیت سعی می کردند مسیر حرکت در داخل فضای ورودی را تا حد امکان طولانی و غیر مستقیم نمایند (شکل شماره ۲).

شکل ۲- برای ورود به خانه و تأمین محرمیت باید از دالان غیر مستقیم روبرو گذشت؛ درون خانه به هیچ وجه قابل رؤیت نیست (مأخذ: نگارندگان)

کوبه هایی بر روی درها نصب می کردند که در ساده ترین شکل، کارکرد آن اطلاع رسانی بود. روی در ورودی خانه ها دو در کوب فلزی نصب می کردند. هر کوبه، روی یک لنگه در قرار می گرفت یکی از آنها را که چکش می نامیدند صدای بم تولید می کرد و دیگری را که معمولاً حلقه می نامیدند، صدای زیر ایجاد می کرد. چکش در مواردی مورد استفاده قرار می گرفت که مراجعه کننده مرد بود و در هنگامی که مراجعه کننده زن بود از حلقه استفاده می کرد. به این ترتیب ساکنان خانه از جنسیت مراجعه کننده مطلع می شدند و خود را آماده می کردند. کوبه در ورودی خانه های بزرگ و اعیان نشین را با طرح های بسیار زیبا، متنوع و پرکار چنان می آراستند که بعضی از آنها را می توان از آثار هنری ارزشمند این مرز و بوم به شمار آورد. در برخی از دوره ها و نیز در بعضی از شهرها چکش را بر روی لنگه راست و حلقه را بر روی لنگه چپ در ورودی نصب می کردند. در برخی از موارد، منحصراً از واژه کوبه برای نامیدن چکش استفاده می کردند (شکل شماره ۳).

شکل ۳- حلقه و کوبه برای تشخیص صدا و ایجاد محرمیت (مأخذ: نگارندگان).

برخی از اجزای فضاهای ورودی مانند صحن جلو خان، پیش طاق و هشتی، محل نشستن افراد و تجمع‌های کوچک و گاه بزرگ زنان و نیز برای برگزاری برخی مراسم بود. علاوه بر آن، در هر یک از دو سمت پیش طاق بسیاری از انواع بناهای خانه‌های سنتی خواجه نشیمنی ساختند که محل نشستن چند نفر بود. نشستن بر روی این سکوها و گفتگو برای انجام کارها یا گذران اوقات، یکی از الگوهای رفتاری زنان در گذشته بوده است. سکو عنصری است که عموماً به صورت زوج در دو سوی پیش طاق بسیاری از خانه‌ها ساخته می‌شده است. از این عنصر برای نشستن در جلوی یک خانه هنگام انتظار برای شخصی یا برای رفع خستگی استفاده می‌کردند (شکل شماره ۴).

شکل ۴- خواجه‌نشین‌ها (پیرنشین) فرصتی برای حضور اجتماعی زنان در حریم خانه

علاوه بر این در پیرامون هشتی بعضی از فضاهای ورودی نیز صفت‌هایی وجود داشت که کمابیش دارای کارکردهای سکوها پیش طاق ورودی بودند. جنس بیشتر سکوها به خصوص سکوها فضاهای بزرگ و مهم از سنگ بود و تنها در برخی از خانه‌ها آجر به کار می‌رفت. همچنین بسیاری از زنان برای گذران بخشی از اوقات فراغت خود بر روی این سکوها می‌نشستند و به گفتگو مشغول می‌شدند (طوفان، ۱۳۹۰: ۱۳۶).

تجلی حریم در طراحی فضاهای داخلی

مصون بودن فضاهای داخلی مسکن از دید بیگانگان، موردی است که آسایش خانواده سخت بدان وابسته است در نتیجه مسکن به عنوان محل امن و آرامش خانواده باید به گونه‌ای مناسب، از مشرف قرار گرفتن در امان بماند (نقی‌زاده، ۱۳۸۷: ۴۴۸). در خانه‌های سنتی مکان‌هایی مثل حیاط یا محل‌های اجتماع خانواده از دید و دسترسی بیگانه در امان هستند. این در حالی است که اتاق‌های خاص از دید سایر اعضای خانواده نیز دور هستند (امین‌پور، مدنی و حیاتی، ۱۳۹۶). معمار سنتی براساس فطرت پاک خود و با تکیه بر اصول دین به ساختن مسکن می‌پردازد. یکی از مهم‌ترین اصولی که آموزه‌های اسلامی در رابطه با خانواده و در روابط اجتماعی به آن توصیه کرده پوشاندن دید و ایجاد محرمیت است؛ آن‌جا که می‌فرماید: به مردان و زنان مومن بگو دیدگان خویش را از نگاه غریبه‌ها باز گیرند و زینت خود را، جز آن‌چه آشکار است، آشکار نسازند. معمار سنتی هم با توجه به این اصل اقدام به طراحی مسکن سنتی می‌کند. تحقق مفهوم بیرونی و اندرونی، که با آداب زندگی یک خانواده مسلمان هماهنگی دارد پاسخی معمارانه به خواست فطری ساکنان که همانا حجاب داشتن و محفوظ ماندن از دید نامحرمان می‌باشد، است و در عین حجاب داشتن، حرمت و احترام میهمانان باقی می‌ماند و بدین صورت با حفظ حریم اهل خانه، زندگی خانوادگی به هنگام میهمانی‌ها مختل نمی‌گردد و باعث افزایش آرامش روانی می‌شود (مسائلی، ۱۳۸۸: ۳۱-۳۲). محرمیت می‌تواند با جداسازی قاطع عمیق فضاهای حضوری و داخلی، از فضاهای خارجی و عبوری، و

هم چنین با استفاده از مفصل بندی های متعدد و تشدید این جداسازی و ایجاد درونگرایی و محرمیت کامل با تأمین فضاهای باز داخلی که مطلوب و آرام و خودی هستند صورت گیرد (نقره کار، ۱۳۹۲: ۱۸۳). از مهم ترین عوامل در ایجاد محرمیت در خانه های سنتی، مکان یابی مناسب فضاها، گشودگی ها و باز شوهای روی جداره ها است؛ بدین صورت که فضاهای ورودی خانه (محل حضور محارم) در قسمت هایی از پلان قرار گرفته اند که از دید مستقیم افراد غریبه و مهمانانی که به داخل خانه راه می یابند؛ مصون مانده اند. ورودی خانه با توجه به درون گرایی کامل آنها در محل هایی ساخته شده است که هیچ گونه ارتباط مستقیم بصری با درون خانه به وجود نیاید (امین پور، مدنی و حیاتی، ۱۳۹۶). یکی دیگر از مصداق های محرمیت و ایجاد آرامش روانی در خانه های سنتی، درون گرا و روبه درون بودن خانه است. در این گونه خانه ها امکان اشراف و احاطه از بیرون خانه به درون آن منتفی می گردد. و هم چنین مرکز خانه و حیاط مرکزی از سر و صدای کوچه و فضاهای عمومی اطراف در امان می ماند. این نوع تفکیک و استقلال خانه از محیط پیرامون، خود باعث به ارمغان آوردن آرامش به درون می گردد (مسائلی، ۱۳۸۸: ۳۱-۳۲).

بحث و نتیجه گیری

با بهره گیری و تفحص در آیات و احادیث امامان معصوم (ع)، امکان استخراج و تدوین اصولی برای تعریف رابطه انسان و محیط و روابط انسان ها با یکدیگر در محیط ساخته شده شهری فراهم است که این اصول نهایتاً می توانند طراحی و برنامه ریزی شهرها را به سمت ایجاد محیطی اسلامی هدایت نمایند. نتیجه منطقی مفهوم محرمیت و مناسبتش با زمینه مورد مطالعه نحوه تأثیر گذاری آن بر سازماندهی فضایی - کالبدی خانه می باشد. به طوری که سازمان فضایی خانه بر مبنای محدود نمودن آستانه های روابط اجتماعی بوده است. چالش اصلی مفهوم محرمیت در شهرهای اصلی با معرف جدایی گزینی جنسی خارج از پیوندهای نزدیک خویشاوندی در ارتباط است، به طوری که در ساخت شهر و خانه اسلامی، بویژه در نحوه دسترسی قلمرو خصوصی از معابر عمومی و بلعکس، حضور زنان در قلمرو عمومی و موضوع اشرافیت بصری، به آن توجه ویژه ای شده است. از این نظر، چنین می توان فرض نمود که در ساخت خانه و شهرهای اسلامی مسلمانان، زنان نقش برجسته ای داشته اند و عناصر شکل دهنده شهرها در راستای چگونگی حضور یا عدم حضور آنها سازماندهی شده است.

بر اساس استنباط از آیات و احادیث، و تطبیق آنها با لایه های محرمیت در خانه های سنتی می توان به یافته های ذیل اشاره نمود.

استنباط اصول کالبدی از آیات و احادیث بررسی شده:

- اهمیت توجه به آموزه های اسلامی در تقویت طراحی معماری مسکن معاصر با رویکرد خانواده محور وزن محور.

- به منظور جلوگیری از هر نوع مزاحمت همجواری و عدم ورود ناگهانی غریبه، خانه ها باید دارای ورودی مشخص باشند.

- نقش دعوت کنندگی فضای ورودی.

- تشخیص فضای ورودی.

- مصون بودن فضاهای مسکن از نگاه نامحرمان.

- آرامش بخشی مسکن با تفکیک عرصه‌ها.
- داشتن فضای مناسب در ابتدای ورود به مسکن.
- اشاره به چگونگی اذن و ورود به خانه.
- ارزشمند دانستن استیناس و حریم توسط خداوند متعال.
- منظور نمودن فضای اندرونی با امنیت و آزادی.
- سلسله مراتب فضای ورودی.
- لایه‌های محرمیت در خانه‌های سنتی:
- رابطه بسیار قوی بین ارزش زن و خلق آثار هنری با ابعاد زیبایی‌شناسانه و کاربردی همچون کوبه و حلقه و گل‌میخ‌های مورد استفاده روی درب‌های چوبی فضای ورودی.
- ارتباط اهمیت جایگاه اجتماعی زنان با تدوین مکان گفتگو در ورودی خانه از طریق تولید سکو و پیرنشین.
- رابطه محرمیت زنان با حریم بصری در معماری ورودی خانه‌های سنتی به خصوص در طراحی دالان پیچ در پیچ و تفکیک عرصه‌ها از همدیگر.
- رابطه تنگاتنگ سلسله‌مراتب محرمیت در سازماندهی انتظام فضایی خانه‌ی سنتی.
- جداسازی زنان و مردان در عین تشویق به ارتقاء تعاملات انسانی.
- حفظ فضای خلوت برای زنان حتی در خانه برای تأمین حریم شخصی.
- لایه اجتماعی زنان که شامل فضاهای تعاملات اجتماعی زنان با دوستان و خویشاوندان شده، از طریق حیاط بیرونی ارتباط می‌گیرد.
- لایه نیمه خصوصی شامل فضاهایی است که در فصل مشترک لایه اجتماعی زنان و لایه خصوصی خانه قرار دارد.
- لایه خصوصی که در برگیرنده فضاهای حمایت‌کننده زندگی روزمره خانواده است.
- راهبردهای معمارانه برای رعایت محرمیت:
- تأمین محرمیت بصری بواسطه پرداخت به موقعیت ورودی، پنجره‌ها، دیوارها و همجواری همسایگی‌ها.
- تأمین محرمیت دسترسی، به واسطه پرداختن به همجواری فضاهای داخلی براساس لایه‌های محرمیت.
- تأمین محرمیت صوتی، به واسطه مکان‌یابی فضایی صحیح، بهره‌گیری از مصالح مناسب، اجرای متناسب با خصوصیات انتقال صدا.
- تأمین محرمیت در حوزه تعاملات اجتماعی خانواده با در نظر گرفتن نیازهای زنان و مردان به صورت مجزا.
- ایجاد کشیدگی به سمت فضاهای نیمه عمومی جهت هدایت افراد به این فضاها و جلب توجه کمتر به دیگر فضاها.
- کاهش ارتفاع و ابعاد در فضاهای خصوصی تر جهت افزایش محرمیت.
- افزایش ارتفاع جداره‌ها جهت کاهش دید از بیرون.
- ایجاد اختلاف ارتفاع بین فضاهای مختلف جهت ایجاد حریم هر فضا.
- افزایش ارتفاع جداره‌ها جهت کاهش دید.
- کاهش ارتفاع فضاهای متوالی جهت افزایش محرمیت در حین عبور از فضاها.

منابع

- قرآن کریم.
- ابن منظور، محمد بن مکرم. (۱۴۱۴). لسان العرب، ج ۴، بیروت، دار الفکر للطباعة و النشر و التوزیع - دار صادر.
- ابوضیا، فرهاد، قزلباش، محمدرضا. (۱۳۶۴). الفبای کالبد خانه سنتی یزد، وزارت برنامه و بودجه، تهران.
- امام خمینی، سید روح الله. (۱۳۸۴). تحریر الوسیله، ج ۲، تهران، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
- امین پور، احمد، مدنی، رامین، حیاتی، حامد. (۱۳۹۴). بازشناسی مفاهیم مسکن و سکونت بر اساس آموزه های اسلامی، نشریه مدیریت شهری، شماره چهارم، ۱۳۹۴، ص ۴۷-۶۰.
- امین پور، احمد، مدنی، رامین، حیاتی، حامد. (۱۳۹۶). بررسی چگونگی تجلی آموزه های اسلامی در کالبد مسکن سنتی، نمونه موردی: اقلیم گرم و خشک ایران، فصلنامه مدیریت شهری، شماره ۴۸.
- انصاری، باقر. (۱۳۸۶). حقوق حریم خصوصی، تهران، نشر سمت.
- ایرانمش، محمد. (۱۳۷۶). نقد اصول گرایانه شیوه های نگرش به مسجد، مجموعه مقالات همایش معماری مسجد، گذشته، حال، آینده، دانشگاه هنر - دانشکده پردیس اصفهان، صفحات ۷۲-۷۵.
- بحرانی، سید هاشم. (۱۴۱۶). البرهان فی تفسیر القرآن، تحقیق قیم الدراسات الاسلامیه موسسه البعثه قم، تهران، بنیاد بعثت.
- بلخاری قهی، حسن. (۱۳۸۸). مبانی عرفانی هنر و معماری اسلامی، دفتر اول و دوم، وحدت وجود و وحدت شهود، کیمیای خیال، سوره مهر، تهران.
- دهخدا، علی اکبر. (۱۳۳۸). لغت نامه، تهران، سازمان چاپ دانشگاه تهران.
- سلطانزاده، حسین. (۱۳۸۴). فضاها و ورودی در معماری سنتی ایران، دفتر پژوهش های فرهنگی.
- شیخ صدوق، ابو جعفر محمد بن علی ابن بابویه. (۱۴۰۲). من لا یحضر الفقیه، قم، دارالکتب الاسلامیه.
- شیخ صدوق، ابو جعفر محمد بن علی ابن بابویه. (۱۴۰۲). علل الشرائع، کتاب فروشی داوری، بی تا، قم.
- صدر، سید محمد صادق. (۱۴۱۷). ماوراء الفقه، ج ۵، بیرت، دارالاضواء.
- طباطبایی، محمد حسین. (۱۴۱۷). المیزان فی تفسیر القرآن، ج ۱۵، قم، دفتر انتشارات اسلامی جامعه ی مدرسین حوزه علمیه قم.
- طبرسی، فضل بن حسن. (۱۳۷۷). تفسیر جوامع الجامع، ترجمه بنیاد پژوهش های اسلامی آستان قدس رضوی، تهران.
- طریحی، فخرالدین. (۱۴۱۶). مجمع البحرین، تهران، کتابفروشی مرتضوی.
- طوفان، سحر. (۱۳۹۰). بررسی رابطه مفهوم حریم زنانه با آفرینش فضای ورودی در معماری ایران، فصلنامه زن و مطالعات خانواده، سال چهارم، شماره چهاردهم، ص ۱۱۹-۱۴۲.
- عاملی، محمد بن حسن حر. (۱۴۰۹). وسائل الشیعه، تصحیح موسسه آل البیت (ع)، موسسه آل البیت (ع)، قم.
- علی آبادی، محمد. (۱۳۸۰). تأثیر فرهنگ اسلامی بر معماری خانه وم حله، مرکز تحقیقات معماری و شهر سازی وزارت مسکن و شهر سازی.
- فراهیدی، عبدالرحمن الخلیل بن احمد. (۱۴۰۹). العین، ج ۴، تحقیق: المنخزومی، مهدی و السامری، ابراهیم؛ قم، موسسه دارالهجره.
- فیروز آبادی، محمد بن یعقوب. (۱۴۱۲). القاموس المحیط، بیروت، دار احیاء التراث العربی.

- کلینی، محمد بن یعقوب. (۱۴۰۲). فروع الکافی، ج ۵، قم، دارالکتب الاسلامیه.
- محمودی، محمد مهدی، و نیک مقدم، نیلوفر. (۱۳۸۶). خانه وارث خاطرات نسل ها، مجله آبادی، شماره ۵۵: ص ۲۴-۲۹.
- مدنی پور، علی. (۱۳۷۳). ساخت یک شهر، انتشارات کتاب شهر، تهران.
- مرتضی، هشام. (۱۳۸۷). اصول سنتی ساخت و ساز در اسلام، ترجمه‌ی ابوالفضل مشکین و کیومرث حبیبی، نشر مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهرسازی و معماری.
- مسائلی، صدیقه. (۱۳۸۸). نقشه پنهان به مثابه دستاورد باورهای دینی در مسکن سنتی کویری ایران، نشریه هنرهای زیبا، شماره ۳۷.
- معاریان، غلامحسین. (۱۳۷۳). آشنایی با معماری مسکونی ایرانی - گونه شناسی درونگرا. تهران: دانشگاه علم و صنعت ایران.
- مکارم شیرازی، ناصر. (۱۳۷۴). تفسیر نمونه، ج ۱۴، تهران، دارالکتب الاسلامیه.
- منصوری، علی. (۱۳۸۹). حجاب و پوشیدگی در شهرسازی ایرانی - اسلامی، نمونه پژوهش میدانی: بافت قدیم شهر شیراز. مسکن و محیط روستا، شماره ۲۹، ص ۳۸-۴۹.
- موسوی خمینی، سید روح الله. (۱۳۸۴). تحریر الوسیله، ج ۲، تهران، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
- ناری قمی، مسعود. (۱۳۸۹). مطالعات معناشناختی در باب مفهوم درونگرایی در شهر اسلامی. هنرهای زیبا - معماری و شهرسازی، شماره ۴۳، ص: ۸۱-۶۹.
- نقره کار، عبد الحمید. (۱۳۹۲). تحلیل ساختار فضایی بیت الحرام و تاثیر آن بر معماری و شهرسازی ایران، مقالات بنیادی و کاربردی در حکمت هنر و معماری اسلامی، جلد اول، مقاله چهاردهم.
- نقی زاده، محمد. (۱۳۸۷). شهر و معماری اسلامی (تجلیات و عینیات)، انتشارات مانی، چاپ اول، اصفهان.
- نوری، میرزا حسین. (۱۳۱۹). مُسْتَدْرَكُ الْوَسَائِلِ وَ مُسْتَنْبَطُ الْمَسَائِلِ، قم، دارالکتب الاسلامیه.

The Effect of the Principle of Women's Privacy on The Architecture Of Iranian Houses, Based On Islamic Teachings

H. Hayaty*¹
A. Aminpour **
R. Madani ***

Abstract

The purpose of this research was to explain the concept of the privacy of women, based on Islamic teachings, and the implementation of the confidentiality of attributes in Aleyasin the traditional House, based on Islamic teachings. Women have specific characteristics and needs, due to their specific nature. Paying attention to the woman is very important in relation to the formation of architectural spaces. Islamic teachings have a special emphasis on the principle of privacy and compliance at home. The objective manifestation of this subject is exploratory and studying in house architecture, with the definition of traditional houses. The traditional Iranian architects have considered the confidentiality, in the construction of buildings, especially houses, as a fundamental principle. Therefore, the question was raised as to how the verses and Islamic narratives emphasize the creation of the principle of privacy for women at home, and how was the principle of confidentiality and its application to the verses and Islamic traditions in the home? To answer this question, the present study focused on the Aleyasin House in Kashan, as an important case in Kashan. The research method was a descriptive-analytic, in such a way that, by examining the verses and narrations, and applying them to the confidentiality of the examples, in the architecture of Aleyasin house, we could say that the principle of confidentiality manifested itself in the building therefore, it is visual, and it has been created through hierarchy and introversion. These principles correspond to the verses of the Quran and Islamic narrations. In the past, architects have been advocating for confidentiality in the building, not only for women, but also for homeowners using these strategies.

Keywords: women's privacy, architecture, Iranian houses, Islamic teachings.

1. Moderator Department of Architecture, Ahvaz Branch, Islamic Azad University, Ahvaz, Iran

This article is based on the termination of the Ph.D. in Architecture of the Faculty of Architecture and Urban Development of Isfahan University of Art, titled "Minority of Designing Housing Strategies Based on Islamic teachings" (the author of the paper, email: Hamedhayaty@yahoo.com).

** Assistant Professor, Department of Architecture, School of Architecture and Urban Development, Isfahan Art University, Isfahan, Iran.

*** Assistant Professor, Department of Architecture, Faculty of Architecture and Urban Development, Isfahan Art University, Isfahan, Iran.